

Повторението на опита и сътворението на смисъла¹

Яни Милчаков

Още когато се очакваше и веднага след появата си, тази великолейна книга на Радосвет Коларов – колкото и да е банализирана констатацията – се превърна в истинско културно събитие с различни значения и въздействия върху литературната публика и професионалната литературоведска общност. Няколкомесечната досегашна читателска кариера на „Повторение и сътворение: поетика на автотекстуалността“ обаче отвори едно единодушно признание към качествата на книгата. Интегрална и до строгост литературоведска по своите познавателни импулси, по своя предмет и аналитичен апарат, „поетиката на автотекстуалността“ е и рядко по силата си интелектуално предизвикателство към цялата „интердисциплинарна хуманистаристика“. Въпреки че Радосвет Коларов още в първите редове дефинира интердисциплинарния характер на своята книга, тя категорично възвестява края на дългия унес и покорство, с което литературната теория предпочиташе да възприема ефектни, авторитетни, но все пак изработени в други сфери термини и понятия; да адапти-

ра, да коментира, илюстрира, (ре)интерпретира, пародира, да деи реконструира „интердисциплинарните“ „антропологии на писането“, „епистеми“, „археологии на познанието“, „истории на другостта“, „бунтове на Gender“-а, „смъртта на автора“, „дискурсивни режими“, „симулакруми“ ... Извън рутината, снобизма и безкритичността (нещо особено присъщо за българските им рецепции) литературоведският живот на тези категории има свой смисъл и ценност. Духовете на Барт, Фуко, Дерида и Бодрийар сигурно са доволни. Литературоведът обаче е този, който трябва да се замисли върху факта, че вече няколко световни литературни енциклопедии оперират с термините „колективни манталитети“, „исторически наративи“, „епистеми“, „дискурси“ и „идеологии“ като с минимални единици на анализа, докато стиховата реч изобщо, ритъмът, римата, строфата, алитерацията и други подобни интерпретаторски дреболии за скрупулезни педанти просто ги няма в никаква рубрика и не става ясно защо литературната наука се е отрекла от тях. (!) Впрочем, терминът

¹ Радосвет Коларов, „Повторение и сътворение: поетика на автотекстуалността“, Изд. „Просвета“, С., 2009, (351 с.).

„алитерация“ и оценъчното понятие „скрупулъозност“ (макар че в случая приляга само „виртуозност“!) напомнят за „Звук и смисъл. Наблюдения над фоничната организация на художествената проза, – първата книга, с която през 1983 г. Р. Коларов спечели висок научен авторитет, спонтанно признание и предани читатели. Извън тези достойнства, защитени блестящо във всеки негов текст през годините, общото между „Звук и смисъл“ и „Повторение и сътворение: поетика на автотекстуалността“ е в сходния, неизмеримо „дълбинен“ и свръхрискован опит на литературоведа да навлезе в „дълбоките смислови пространства на творбата през наглед малко обещаващи входове“. А е известно, че просто няма „парадни входове“ като съизмерими текстови единици, като установени термини и като рецептивни предпоставки за функциите на звука в художествената проза; няма „парадни входове“ и към интерпретацията на такива междутекстови сплитания, които – за разлика например от „твоят глас е виола кремонска, Лаура...“, където компетентният културен читател изобщо не се нуждае от специална литературоведска помощ в усещането за междутекстовите коннотации „петраркизъм“- чертаят в художествените текстове следи от дълбините на авторовата памет. У „старите“ читатели на Радосвет Коларов „Повторение и сътворение: поетика на автотекстуалността“ ще повтори отново неговия изграден образ като най-дисциплинираният в прочита, най-строгият в терминологията, най-вглъбения в „духа на текста“ и

най-прецизният в анализа му български литературовед – „култиватор на Смисъл“ (ако перифразираме заглавието на сборника в негова чест). Книгата обаче и ще ги изненада със сътвореното от него в една свръхпроблематична сфера. Нейните смътни граници от близо половин век я правят дискуссионно поле за амбициите на поне десетина модерни теории за различни класически и нововъзникнали дисциплини; вторият компонент на вербалния ѝ знак „-текстуалност“ остава (поне засега) непроменен, докато първият (да се ограничим до най-известните класификации на Ю. Кръстева и Ж. Жьонет и др.) може да звучи като „интер-“, „транс-“, „хипер-“, „архи-“, „мета-“, „квази-“... Радосвет Коларов не просто адаптира термина „автотекстуалност“. Той аргументира неговото звучене, значение и обхват с последователност, която, ако създателите на „интер-“, „транс-“, „хипер-“, „архи-“ и „метатекстуалност“ бяха издържали, щяха със сигурност да избягнат много двусмислени перипетии на тези термини в съвременното познание за съприкосновенията между литературните текстове. Радосвет Коларов въвежда Автора като първо сред основните понятия, с които изследването оперира. „Авторът *post mortem*“ не е само ерудитски обзор и критичен коментар на идеите за авторството, които усилват докрай или застават някъде между естетическите и теоретичните доктрини през XVIII–XX в.: от апологиите на индивидуалния, уникалния и неделим на каквито и да е социално-комуникативни актове творчески гений с неговата неповторима би-

ография, психология, характер, талант, стил – до фигурата на автора като „изчезнал“ (Маларме), „мъртъв“ (Барт) или като функционално изобретена в един определен исторически момент „черна кутия“ с човешко име, което в игри с Църквата, Властта, Вкуса и Пазара фиксира комбинации от дискурси (Фуко). В обзора на модерните теории за автора (и по-конкретно – в анализа на „възкръсването на расово и сексуално дискриминирания“ автор, което манифестно възвестиха някои политически ангажирани до заслепеност литературоведски радикализми, Радосвет Коларов успява (за разлика от мнозина) критично да отсее „литературоведското“ и „политическото“ по сериозен начин (колкото и някои от ексцесите на радикалния феминизъм или „дълбинния“ (гин)екологизъм да изключват сериозни рецептивни реакции), и с апарат, който неизбежно навява асоциацията с аптекарските везни. Въпреки че изследователят използва (очевидно полемично) мрачната метафора „*post mortem*“, той деликатно пропъжда обичайното за постмодерните проблематизации „кризисно“ литературоведско уиние пред гроба на мъртвия Автор, над който триумфира безсмъртният Текст – сред посветените в историята на интертекстуалните връзки например често се припомня обезсъщителният факт, според който още в X в. пр.н.е. египетският поет Кхакхепересемба песимистично е констатирал, че „всички думи са вече изречени и написани, и можем само да ги повтаряме“. Проницателната яснота, с която Радосвет Коларов води читателя в дискусияното мно-

гогласие за автора, творчеството и текста, има собствена теоретична ценност и дава ключ към възприемането на следващите конкретни анализи върху творби на Хр. Ботев, Ив. Вазов, П. К. Яворов, Н. Фурнаджиев, Елин Пелин, Н. В. Гогол, Ф. М. Достоевски, Ал. Блок, Ш. Бодлер, Фр. Кафка. Те са изпълнени с характерната за автора вгълбеност и виртуозност, но за тях би било крайно недостатъчно да се каже, че изследват автореминисценциите, които даден автор таи сред тайните на творческата си памет, носи от първия си работен ескиз и дебюта до последния си тежък том, цитира, модифицира, (де)кодира, трансформира, (авто)пародира и в някакви версии възпроизвежда в различни текстове. Такава констатация-макар и да е формално вярна – не може да предаде неповторимото внушение на самата книга; да възпроизведе собственото ѝ многогласие; хармоничните отклонения и редувания на висока „макро-теория“ с „микро-анализи“ на акцентни структури, фоника, фразеология, мотиви и тематични йерархии. Тук с риск от твърде спекулативна аналогия с процесите на художественото творчество може да се открие едно изключително достойнство в изследването на Радосвет Коларов: едва ли има пример за литературоведски текст, който да звучи толкова разнородно по своята терминология и толкова единно в аналитичните резултати, към които накрая водят избраните термини. В самата последователност на „дискурсивно желание“, „пораждащи модели“, „креативна памет“, „поетика“, „херменевтична авто-

текстуалност“, „трансмодална идея“, „работа на матрицата“, „слово/образ“, „творба експликатор“, „творба усилвател“, „оператори на трансформацията“ и „автопародия“ сякаш личат следите, повторенията, реминисценциите на литературоведските идеи, концепции, школи; върху художествени шедеври, привличали не един именит интерпретатор, се сблъскват

конфликтни дефиниции и подходи; долавят се и разпознаваеми интерпретаторски гласове от оптимистични (като ОПОЯЗ и структурализма) и скептични (като постструктурализма) към литературознанието времена.

Тяхната среща обаче може да бъде конструктивна, вдъхновяваща и сътворческа само в изследвания като книгата на Радосвет Коларов.